

ΣΧΟΛΕΙΑ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΕΥΚΑΙΡΙΑΣ: ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΕΣ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΚΗ ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ. ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗ Η ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ; SECOND CHANCE SCHOOLS: EDUCATIONAL INNOVATIONS AND SCHOOL CULTURE

Αφροδίτη Δ. Βεργίδου
Υποψήφια διδάκτωρ
Πανεπιστήμιο Πατρών
avergidou@upatras.gr

Δημήτρης Κ. Βεργίδης
π. Καθηγητής
Πανεπιστήμιο Πατρών
vergidis@upatras.gr

Αμαλία Α. Υφαντή
Καθηγήτρια
Πανεπιστήμιο Πατρών
ifanti@upatras.gr

Abstract

The current study investigates the conditions of establishment and development of Second Chance Schools (SCS) in Greece, which are considered as educational structures for adults coping with educational exclusion. Analysis of the institutional framework of the SCS is firstly conducted with respect to the attempts made to adapt their function to that of secondary education reference schools. The innovative features of SCS are also investigated, mainly on the basis of the Ministerial Decision issued in 2003, in an attempt to reveal the culture of these schools, as it was formulated in practice by their stakeholders, i.e.: the principals and the teachers. Finally, the study explores the extent to which both innovation characteristics and culture are reproduced in the institutionalized context of SCS. In conclusion, the current investigation provides significant observations on the negative effects of the institutional changes that took place in the SCS and the implications on their function that steadily tends to become similar with the secondary education reference schools.

Key words

Second Chance Schools, adult education, educational innovation, school culture.

Λέξεις κλειδιά

Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας, εκπαίδευση ενηλίκων, εκπαιδευτική καινοτομία, σχολική κουλτούρα.

0. Εισαγωγή

Η εργασία αποσκοπεί στην ανάδειξη των καινοτομικών στοιχείων των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας (ΣΔΕ) και στη διερεύνηση της κουλτούρας που αναπτύχθηκε στα σχολεία αυτά.

Τα ΣΔΕ ιδρύθηκαν το έτος 1997, με σκοπό την αντιμετώπιση του εκπαιδευτικού αποκλεισμού ενηλίκων, οι οποίοι δεν ολοκλήρωσαν την υποχρεωτική τους εκπαίδευση. Η λειτουργία του πρώτου ΣΔΕ χρονολογείται το έτος 2000. Η οργάνωση και λειτουργία τους θεσμοθετήθηκε το 2003, με Υπουργική Απόφαση, που προέβλεπε οργανωτικές και παιδαγωγικές καινοτομίες, οι οποίες τα διαφοροποιούσαν από τα σχολεία αναφοράς, δηλαδή τα σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Ωστόσο, η μεγάλη αύξηση του αριθμού των ΣΔΕ, η αποδυνάμωση της επιστημονικής τους υποστήριξης και διάφορες άλλες διοικητικές ρυθμίσεις και θεσμικές αλλαγές που συντελέστηκαν θέτουν προς προβληματισμό ένα σοβαρό ζήτημα: συντελείται αναπαραγωγή της λειτουργίας των ΣΔΕ ή σταδιακή προσαρμογή τους στους κανόνες λειτουργίας των σχολείων αναφοράς;

Στην εργασία αυτή, παρουσιάζεται αρχικά ο θεσμός των ΣΔΕ στην εξελικτική του πορεία, όπως αποτυπώνεται στις διαδοχικές Υπουργικές Αποφάσεις για την οργάνωση και τη λειτουργία των σχολείων αυτών.

Ακολούθως, εξετάζεται ο λόγος που αναπτύχθηκε και οι ιδέες -ως εκ τούτου- που εκφράστηκαν για τη θέσπιση και τη λειτουργία των ΣΔΕ, και επιχειρείται η ανάδειξη των καινοτομικών στοιχείων των ΣΔΕ, όπως αυτά προβλήθηκαν στη συζήτηση επί του θέματος.

Κατόπιν, μελετάται η κουλτούρα των ΣΔΕ, η οποία διαμορφώθηκε κατά τις πρώτες φάσεις της λειτουργίας τους. Επισημαίνονται τα «δημιουργήματα» που συγκροτούν την κουλτούρα των ΣΔΕ και τα διαφοροποιούν από τα σχολεία αναφοράς, που ανήκουν στο σύστημα της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Τέλος, αναστοχαζόμενοι επί της εξέλιξης του θεσμού, επισημαίνουμε τις διαδοχικές θεσμικές αλλαγές στην οργάνωση και τη λειτουργία των ΣΔΕ καθώς και τις ρυθμίσεις που επακολούθησαν, οι οποίες τείνουν προς την αλλοίωση της φυσιογνωμίας των ΣΔΕ και τη συμβατική προσαρμογή τους στο μοντέλο λειτουργίας της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

1. Η δημιουργία και η εξέλιξη του θεσμού

Η λειτουργία των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας (ΣΔΕ) περιλαμβάνεται στις προτάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την εκπαίδευση και την κατάρτιση, οι οποίες διατυπώθηκαν το 1995, στο Λευκό Βιβλίο, με σκοπό την αντιμετώπιση του κοινωνικού και εκπαιδευτικού αποκλεισμού των μη προνομιούχων νέων (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 1996, σσ. 67-69).

Στην Ελλάδα, τα ΣΔΕ θεσμοθετήθηκαν το 1997 (Ν. 2525/1997, άρθρο 5, ΦΕΚ 188/23-9-1997, τ. Α'). Ειδικότερα, σε ό,τι αφορά στην εν γένει λειτουργία τους, στο άρθρο 5 του Νόμου 2525/1997 προβλέπονται τα εξής:

- η φοίτηση σε ΣΔΕ νέων ηλικίας άνω των 18 ετών, χωρίς να προσδιορίζεται όριο ηλικίας,
- η ίδρυση ΣΔΕ από το Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων (ΙΔΕΚΕ) σε συνεργασία με τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ),
- η εφαρμογή ειδικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων,
- η χορήγηση απολυτήριου γυμνασίου στους αποφοίτους,
- η εκπαίδευση είναι ταχύρρυθμη.

Σύμφωνα με τον ιδρυτικό Νόμο, η εποπτεία των ΣΔΕ ανατέθηκε στο Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων (ΙΔΕΚΕ), το οποίο, από το 2001 και εξής, με το Νόμο 2909/2001, υπάγεται στη Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων, όπως μετονομάστηκε η Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης. Σημειώνεται ότι η Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων (ΓΓΕΕ) μετονομάστηκε σε Γενική Γραμματεία Δια Βίου Μάθησης (ΓΓΔΒΜ), σύμφωνα με το Νόμο 3699/2008 (άρθρο 33).

Κατά την περίοδο 2000 - 2003, λειτούργησαν πιλοτικά-πειραματικά πέντε (5) ΣΔΕ, στο πλαίσιο ενός προγράμματος που χρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση, με την επιστημονική υποστήριξη εξειδικευμένων επιστημόνων (ήτοι: μέλη της Ομάδας Συντονισμού, θεματικοί υπεύθυνοι και επιστημονικοί συνεργάτες των ΣΔΕ). Η πιλοτική-πειραματική φάση ολοκληρώθηκε με την Υπουργική Απόφαση υπ' αριθμόν 2373/2003 (ΦΕΚ 1003/22-8-2003, τεύχος Β').

Η διπλή λειτουργία των ΣΔΕ, αφενός ως σχολείων τυπικής εκπαίδευσης, που παρέχουν στους αποφοίτους απολυτήριο γυμνασίου, αφετέρου ως δομών εκπαίδευσης ενηλίκων, είχε ως επακόλουθο την ανάπτυξη μιας εναλλακτικής σχολικής κουλτούρας σε αυτά, που θεμελιώθηκε στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους. Τα χαρακτηριστικά αυτά συνδέονται με το καινοτόμο αρχικό θεσμικό πλαίσιο των ΣΔΕ και με τον πληθυσμό-στόχο τους.

Ο θεσμός, κατά την περίοδο της επέκτασής του (2004 – 2007), παρά το δεκαπλασιασμό -σχεδόν- των ΣΔΕ (από 5 ΣΔΕ, κατά το σχολικό έτος 2002-2003, σε 48 σχολεία το 2006-2007) διατήρησε τα βασικά χαρακτηριστικά που αναπτύχθηκαν κατά τη διάρκεια της πειραματικής φάσης λειτουργίας του, όπως παρουσιάστηκε σε σχετική μελέτη (Ανάγνου, 2011). Ωστόσο, με την Υ.Α. υπ' αριθμόν 260/2008 (ΦΕΚ 34/16-1-2008, τεύχος Β') καθώς και με την Υ.Α. υπ' αριθμόν 5953/2014 (ΦΕΚ 1861/8-7-2014 τεύχος Β'), το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας των ΣΔΕ τροποποιήθηκε, οπότε το ζήτημα της διατήρησης ή του μετασχηματισμού των βασικών χαρακτηριστικών τους ετέθη εκ νέου σοβαρά προς συζήτηση.

Πυλώνας της οργάνωσης και λειτουργίας των ΣΔΕ, κατά την πιλοτική/πειραματική φάση, ήταν οι διαδοχικές επιμορφωτικές συναντήσεις σε συνδυασμό με τη συστηματική εξωτερική διαμορφωτική αξιολόγηση του Προγράμματος των ΣΔΕ. Η αξιολόγηση

απέβλεπε «στην καταγραφή, επεξεργασία και ανάλυση των ερωτημάτων και των προβλημάτων που θέτουν οι ίδιοι οι συντελεστές του Προγράμματος» (Βεργίδης, 2003, σελ. 71). Για κάθε επιμορφωτική συνάντηση, με τη χρησιμοποίηση ειδικού ερωτηματολογίου, ο εξωτερικός αξιολογητής συγκέντρωνε δεδομένα από τους συμμετέχοντες και, μετά την ενδελεχή επεξεργασία τους, συνέτασσε έκθεση, την οποία κοινοποιούσε σε όλους τους εμπλεκόμενους. Οι εκθέσεις περιελάμβαναν δεδομένα και προτάσεις «... προς συλλογική επεξεργασία από όλους τους εμπλεκόμενους, [δηλαδή τους] φορείς και το επιστημονικό προσωπικό του προγράμματος σε κεντρικό επίπεδο και στα σχολεία δεύτερης ευκαιρίας» (ό.π.).

Από τις επιμορφωτικές συναντήσεις προέκυψε η εκπόνηση του περιγράμματος εργασίας των εκπαιδευτικών στα ΣΔΕ, όπως αποκαλύπτεται στη σχετική έκθεση (Βεργίδης, 2003β). Στο περίγραμμα εργασίας υπογραμμίστηκε ο υψηλός βαθμός σημαντικότητας των δραστηριοτήτων εμπύχωσης, ανάπτυξης, θετικής στάσης και ενεργητικής εμπλοκής των εκπαιδευομένων (ό.π., σελ. 40).

Η Υπουργική Απόφαση 260/2008 αποτέλεσε μια προσπάθεια ανατροπής του έως τότε τρόπου λειτουργίας των ΣΔΕ, τα οποία, σύμφωνα με την Υ.Α. 2373/2003, διαμόρφωναν το ετήσιο πρόγραμμα σπουδών, με βάση τις προδιαγραφές και τις εγκυκλίους του ΙΔΕΚΕ και, στη συνέχεια, το υπέβαλλαν στο ΙΔΕΚΕ. Ειδικότερα, επιχειρήθηκε η επιβολή ενός κεντρικού προγράμματος σπουδών για όλα τα ΣΔΕ, υπό τον έλεγχο του Γενικού Γραμματέα της ΓΓΕΕ, κατ' αναλογία με το σύστημα δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, δηλαδή τα σχολεία αναφοράς.

Το πρόγραμμα σπουδών των ΣΔΕ, σύμφωνα με την Υ.Α. 260/2008, προβλεπόταν να συντάσσεται από την Υπηρεσία Μελετών και Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού της ΓΓΕΕ, παρά από τους συλλόγους διδασκόντων των ΣΔΕ. Επίσης, ορίστηκε να επιμορφώνεται το προσωπικό των ΣΔΕ από το Κέντρο Εκπαίδευσης Εκπαιδευτών Ενηλίκων. Επιπλέον, τα ΣΔΕ έπρεπε να αντλούν επιστημονικές υπηρεσίες από επιστημονικές ομάδες του Κέντρου Μελετών Δια Βίου Μάθησης και όχι από τα στελέχη τους, τα οποία διέθεταν μεγάλη εμπειρία, ούτε από τα στελέχη της ΓΓΕΕ.

Σε επίπεδο ρητορικής, λοιπόν, δεν άλλαξαν οι αρχές λειτουργίας των ΣΔΕ, ούτε η φιλοσοφία θέσπισής τους, ούτε επίσης η εμπειρία και έμφαση στην τεχνογνωσία των διευθυντών και των εκπαιδευτικών των ΣΔΕ, καθώς και των στελεχών της ΓΓΕΕ και του ΙΔΕΚΕ. Από την άλλη πλευρά όμως, με βάση τις προβλεπόμενες ρυθμίσεις, παραμερίζονταν οι αρμοδιότητες που είχαν δοθεί αρχικά στα αρμόδια στελέχη, με αποτέλεσμα να ανατίθεται σημαντικό μέρος των δραστηριοτήτων τους σε εξωτερικούς φορείς.

Αργότερα, τον Ιούλιο του 2014, με την Υ.Α. 5953/2014, δημοσιεύεται νέος κανονισμός οργάνωσης και λειτουργίας των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας. Ο νέος κανονισμός, σε σύγκριση με τον προηγούμενο, που ίσχυσε επί επτά (7) περίπου έτη, επέφερε τις εξής αλλαγές:

- i) Θεσμοθετείται η Επιτροπή Παρακολούθησης και Στήριξης του Εκπαιδευτικού Έργου των ΣΔΕ, στην οποία συμμετέχουν οι Παιδαγωγικοί Σύμβουλοι (άρθρο 6. Δ1), οι οποίοι υποβάλλουν προτάσεις στο διευθυντή και στο σύλλογο διδασκόντων του ΣΔΕ.
- ii) Ο σύλλογος διδασκόντων συνεδριάζει, ύστερα από πρόσκληση του διευθυντή, και συμβάλλει στη χάραξη κατευθύνσεων (τοπικά) στα ΣΔΕ και στην παιδαγωγική διευθέτηση των σπουδαστικών ζητημάτων, διαπιστώνει και αξιολογεί τις εκπαιδευτικές ανάγκες και αξιοποιεί τις δυνατότητες συνεργασίας του προσωπικού (άρθρο 6.Γ3). Όπως φαίνεται, ο κανονισμός ενισχύει το ρόλο του διευθυντή και του συλλόγου των διδασκόντων.
- iii) Προβλέπεται ότι στα ΣΔΕ θα μπορούν να προσφέρουν διδακτικό έργο εθελοντές εκπαιδευτικοί, ευαίσθητοποιημένοι και ενημερωμένοι στη φιλοσοφία και στο πρόγραμμα των ΣΔΕ. Η ανάθεση του εθελοντικού έργου θα γίνεται μετά από απόφαση του διευθυντή, τη σύμφωνη γνώμη του συλλόγου των διδασκόντων και την έγκριση του Τμήματος Αλφαριθμητισμού και Βασικής Παιδείας της ΓΓΔΒΜ (άρθρο 6.Γ10).
- iv) Η επιλογή των Παιδαγωγικών Συμβούλων, των Συμβούλων Ψυχολόγων, των Συμβούλων Σταδιοδρομίας και των ωρομισθίων εκπαιδευτικών γίνεται από τριμελείς επιτροπές, αποτελούμενες από το διευθυντή της οικείας Διεύθυνσης Δια Βίου Μάθησης (ΔΔΒΜ), το διευθυντή του ΣΔΕ και ένα μέλος οριζόμενο από τη ΓΓΔΒΜ (άρθρο 7.4.). Ο κεντρικός έλεγχος του Γενικού Γραμματέα, που είχε καθιερώσει η Υ.Α. 260/2008, περιορίζεται σε σημαντικό βαθμό.

Όπως διαπιστώνεται, με το νέο κανονισμό οργάνωσης και λειτουργίας των ΣΔΕ, αναβαθμίζεται ο ρόλος του διευθυντή και του συλλόγου των διδασκόντων και θεσμοθετείται η Επιτροπή Παρακολούθησης και Στήριξης του Εκπαιδευτικού Έργου. Προβλέπεται, επίσης, η προσφορά διδακτικού έργου από εθελοντές εκπαιδευτικούς, που διαθέτουν τα κατάλληλα προσόντα, με απόφαση του διευθυντή. Φαίνεται λοιπόν ότι ο θεσμός των ΣΔΕ άρχισε να αποκτά το «προνοιακό» χαρακτηριστικό της εθελοντικής προσφοράς εργασίας. Ο νέος κανονισμός του 2014 σκιαγραφεί μάλλον εκείνη τη φυσιογνωμία των ΣΔΕ, που οικοδομήθηκε κατά τη διάρκεια της πειραματικής φάσης λειτουργίας τους, ιδιαίτερος μάλιστα σε ό,τι αφορά στο ρόλο του διευθυντή και στον τρόπο διοίκησης των ΣΔΕ, όπως είχαν διαμορφωθεί, στην πράξη, κατά το διάστημα 2000-2007.

Το 2015, λειτούργησαν 62 ΣΔΕ και 30 Παραρτήματα (Τμήματα εκτός έδρας), εκ των οποίων έξι (6) ΣΔΕ και ένα (1) Παράρτημα σε φυλακές (Ανάγνου, 2016, σελ. 149). Το 2016, ο αριθμός των ΣΔΕ ανήλθε σε 67 και των Τμημάτων σε 25. Τον Νοέμβριο του 2016, με την Υ.Α Κ1/192979/2016, τροποποιήθηκε ο κανονισμός οργάνωσης και λειτουργίας των ΣΔΕ, αν και ελάχιστες αλλαγές εντοπίζονται στη νέα, αναθεωρημένη μορφή του.

2. Η ιδέα και τα καινοτομικά στοιχεία του θεσμού των ΣΔΕ

Στο πλαίσιο του συγκεντρωτικού ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος, το οποίο προβάλλει το ιδεώδες της ομοιομορφίας, η βασική ιδέα για τη θέσπιση των ΣΔΕ αποτελούσε ομολογουμένως μια καινοτομία, καθόσον υποστήριζε ότι τα ισότιμα σχολεία δεν είναι αναγκαστικά ίδια· μπορεί να είναι και διαφορετικά (Βεκρής, 2003, σ. 23).

Για την οργάνωση και λειτουργία των ΣΔΕ και κυρίως για την εκπόνηση των προγραμμάτων σπουδών τους, το βασικό «εργαλείο», που αποτέλεσε το δεύτερο πυλώνα του προγράμματος των ΣΔΕ, ήταν οι «προδιαγραφές σπουδών για τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας», που εκπονήθηκαν στο πλαίσιο της θεωρίας των Πολυγραμματισμών (Βεκρής & Χοντολίδου, 2003).

Οι προδιαγραφές σπουδών εκπονήθηκαν από πανεπιστημιακούς και εξειδικευμένους εκπαιδευτικούς, με θέσεις ευθύνης στο πρόγραμμα των ΣΔΕ. Για τον εμπλουτισμό των προδιαγραφών σπουδών, συνεργάστηκαν με τους θεματικούς υπεύθυνους των επιμέρους γραμματισμών· όλοι σχεδόν οι εκπαιδευτικοί των ΣΔΕ (ό.π., σσ. 309-310). Συνεπώς, οι προδιαγραφές σπουδών αποτελούν δημιούργημα του ίδιου του Προγράμματος των ΣΔΕ και, ειδικότερα, των ιδίων των εμπλεκομένων, του καθένα από τη θέση εργασίας του και ανάλογα με την εξειδίκευσή του και τις αρμοδιότητές του.

Ορισμένοι συνεργάτες της ΓΤΕΕ υποστηρίζουν την άποψη ότι οι εκπαιδευτικοί που αποσπάστηκαν από τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση στα ΣΔΕ επιθυμούσαν -στην πλειονότητά τους- μια εκπαιδευτική αλλαγή και θεώρησαν τα ΣΔΕ σαν *δύτερη ευκαιρία* για τους ίδιους αλλά και για το εκπαιδευτικό σύστημα. Ήταν δεκτικοί στις καινοτομίες και είχαν οραματιστεί ένα «άλλο» σχολείο (Μαρμαρινός & Βερβενιώτη, 2007, σελ. 107).

Επίσης, σε σχετική έρευνα που διενεργήθηκε, κάποιοι από τους βασικούς συντελεστές του προγράμματος των ΣΔΕ εξέφρασαν την άποψη ότι αποτελούσε μια ευκαιρία για τον καθένα ξεχωριστά «να παλέψει με στερεότυπα που η εκπαίδευση τους κληροδότησε, να πειραματιστεί με αρχές και μεθόδους [...] και κυρίως να κάνει πραγματικότητα το όραμα για ριζοσπαστική αντιμετώπιση της οικονομικής και κοινωνικής περιθωριοποίησης συγκεκριμένων πληθυσμιακών ομάδων» (Βεργίδης, Ευστράτογλου & Νικολοπούλου, 2007, σελ. 26).

Ο ρόλος εξάλλου των εκπαιδευτικών στα ΣΔΕ συνδέεται με την απόρριψη της χρήσης σχολικών εγχειριδίων, που επιχειρήθηκε να εισαχθούν με την Υ.Α Γ2/2066/2000 (ΦΕΚ 943/31/8/2000). Συγκεκριμένα, είχε πραγματοποιηθεί η εκπόνηση αναλυτικών προγραμμάτων των ΣΔΕ για εννέα μαθήματα, καθώς και η συγγραφή αντίστοιχων προς τα μαθήματα σχολικών βιβλίων. Σε αντίθεση αυτής της απόφασης, προτάθηκε η παραδοχή ότι θα ακυρωνόταν η ερευνητική διάσταση του έργου των εκπαιδευτικών

των ΣΔΕ, -στην περίπτωση της επίσημης χρήσης διδακτικών εγχειριδίων- δεδομένου ότι θα δρούσαν πλέον σαν απλοί αναμεταδότες γνώσεων και όχι ως συμπαραγωγό και συνδιαμορφωτές της εκπαιδευτικής τους πραγματικότητας, σε συνεργασία με τους ενήλικες μαθητές τους (Κουτρούμπα, 2007, σελ. 26).

Οι εκπαιδευτικοί στα ΣΔΕ, όπως έχει επισημανθεί, θεωρούνται ως συνεργάτες στο επιτελούμενο έργο σε αυτά και όχι απλά «εκτελεστές» εντολών, ότι είναι διαμεσολαβητές της μάθησης και συνδιαμορφωτές του προγράμματος σπουδών, ότι οφείλουν να παίρνουν πρωτοβουλίες, να διατυπώνουν προτάσεις, να πειραματίζονται, να συνεργάζονται (Χατζηθεοχάρους, 2008, σελ. 27). Ταυτόχρονα, ο διευθυντής έχει την ελευθερία να διαμορφώσει ένα μοντέλο διοίκησης εναρμονισμένο με τη φιλοσοφία των ΣΔΕ και εμπλουτισμένο με τα επιμέρους χαρακτηριστικά κάθε ΣΔΕ (ό.π.).

Από τη μελέτη του τρόπου θεσμοθέτησης, οργάνωσης και λειτουργίας των ΣΔΕ προκύπτει ότι εφαρμόστηκαν σε αυτά οι αρχές της εκπαίδευσης ενηλίκων από τον φορέα υλοποίησης του προγράμματος των ΣΔΕ. Προηγουμένως, εκπονήθηκε μελέτη διερεύνησης εκπαιδευτικών αναγκών (Ευστράτογλου, 2001). Τα πρώτα ΣΔΕ λειτούργησαν πειραματικά, πλαισιωμένα από πανεπιστημιακούς, εκπαιδευτικούς με αυξημένα προσόντα και από στελέχη του φορέα υλοποίησης. Η συχνή διοργάνωση επιμορφωτικών συναντήσεων και σεμιναρίων και η παράλληλη διαμορφωτική αξιολόγηση του προγράμματος έδωσαν τη δυνατότητα συστηματικού συλλογικού αναστοχασμού της πορείας του προγράμματος και υποστήριξης στη συλλογική συνδιαμόρφωση του θεσμικού πλαισίου.

Η ιδέα των ΣΔΕ και το έργο της Ομάδας Συντονισμού, που πραγματοποιήθηκε σε συνεργασία με την επιτροπή παρακολούθησης (Ομάδα Έργου) των ΣΔΕ καθώς και με την επιστημονική ομάδα συνεργατών (επιστημονικοί και θεματικοί υπεύθυνοι και διευθυντές ΣΔΕ), αποτυπώθηκε στην Υπουργική Απόφαση 2373/2003 για την οργάνωση και τη λειτουργία των ΣΔΕ.

Η Υ.Α. 2373/2003 θεσμοθέτησε τα ΣΔΕ ως εναλλακτικά σχολεία τυπικής εκπαίδευσης ενηλίκων με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, όπως αυτά συνδιαμορφώθηκαν κατά τη διάρκεια της πιλοτικής-πειραματικής φάσης λειτουργίας τους (2000-2003) από όλους τους εμπλεκόμενους, ήτοι: επιστημονική ομάδα, επιστημονικούς υπευθύνους, συλλόγους διδασκόντων, στελέχη του κεντρικού φορέα, μέλη της ομάδας παρακολούθησης του έργου (Βεκρής, 2004, σσ. 20-21).

Στο σημείο αυτό, δεν θα επεκταθούμε στην παρουσίαση του περιεχομένου των στόχων λειτουργίας των ΣΔΕ, δεδομένου ότι η θέσπισή τους εντάσσεται στο πλαίσιο ενός ευρωπαϊκού εκπαιδευτικού προγράμματος, που εφαρμόζει την πρόταση του Λευκού Βιβλίου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (1995), η οποία εκδόθηκε στα ελληνικά, το 1996, με συγκεκριμένες επιδιώξεις (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 1996). Θα επικεντρωθούμε μόνον στις ρυθμίσεις που υιοθετήθηκαν, οι κυριότερες από τις οποίες συνοψίζονται παρακάτω:

- Η χρονική διάρκεια φοίτησης των μαθητών ορίστηκε στους 18 μήνες (άρθρο 2). Το πρώτο εννεάμηνο αποτελεί την Α΄ περίοδο φοίτησης και το δεύτερο την Β΄ περίοδο.
- Το πρόγραμμα σπουδών διαμορφώνεται σε καθένα ΣΔΕ (άρθρο 3) από το σύλλογο των διδασκόντων (άρθρο 4), με βάση τις προδιαγραφές των σπουδών και σύμφωνα με τις εγκυκλίους του ΙΔΕΚΕ (άρθρο 7.4). Τα προγράμματα των ΣΔΕ είναι ανοικτά και ευέλικτα (άρθρο 7).
- Προβλέπεται ότι σε καμία περίπτωση οι αποφάσεις του συλλόγου διδασκόντων δεν αντιστρατεύεται τους σκοπούς και τις αρχές της εκπαίδευσης ενηλίκων (άρθρο 4). Με άλλα λόγια, διευκρινίζεται ότι τα ΣΔΕ πρέπει να λειτουργούν ως σχολεία ενηλίκων. Η κατεύθυνση αυτή στηρίζεται στο γεγονός ότι ως υπεύθυνοι φορείς για την υλοποίηση του προγράμματος των ΣΔΕ ορίστηκαν η ΓΓΕΕ και το ΙΔΕΚΕ. Διαφοροποιούνται μάλιστα τα ΣΔΕ από τα εσπερινά (νυκτερινά) σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, όπου, επίσης, φοιτούν -σε μεγάλο βαθμό- ενήλικοι.
- Σε κάθε ΣΔΕ ορίζεται να απασχολούνται τα εξής στελέχη (άρθρο 5):
 - i) επιστημονικός υπεύθυνος
 - ii) σύμβουλος σταδιοδρομίας
 - iii) σύμβουλος ψυχολόγος.
- Υιοθετήθηκε η θεωρία των πολυγραμματισμών, με βασικούς γραμματισμούς τους εξής: γλωσσικό, αριθμητικό, πληροφορικό, επιστημονικό και κοινωνικό (άρθρο 7).
- Σε κάθε τμήμα του ΣΔΕ φοιτούν 10-15 εκπαιδευόμενοι (άρθρο 8).
- Το ΙΔΕΚΕ, για να ανανεώσει τη θητεία των διευθυντών, λαμβάνει υπόψη τη γνώμη των εκπαιδευτικών της σχολικής μονάδας για τις ικανότητές τους στη διαχείριση κρίσεων, στην εμπύχωση, στη συνεργασία με το σύλλογο διδασκόντων, με τους εκπαιδευόμενους και τους κοινωνικούς φορείς, για τις πρωτοβουλίες που παίρνουν και για την καινοτομική τους διάθεση (άρθρο 9.7).
- Προβλέπονται εναλλακτικές μέθοδοι αξιολόγησης των εκπαιδευόμενων μέσω φακέλων, σχεδίων δράσης, συνθετικών εργασιών, αυτοαξιολογήσεων ή αξιολογήσεων από τους συνεκπαιδευόμενους. Η αξιολόγηση είναι περιγραφική και αφορά στην ανταπόκριση του εκπαιδευόμενου (π.χ.: προετοιμασία, αυτοεκτίμηση, πρωτοβουλία, ενεργητική συμμετοχή, συνεργατικότητα) και στο ενδιαφέρον του για μάθηση (άρθρο 12).
- Προβλέπεται η δημιουργία δικτύου συνεργασίας των ΣΔΕ με την Τοπική Αυτοδιοίκηση, τους κοινωνικούς φορείς και τον επιχειρηματικό κόσμο για την στήριξη της λειτουργίας των σχολείων και για την κοινωνική ένταξη και ανέλιξη των εκπαιδευόμενων (άρθρο 13).

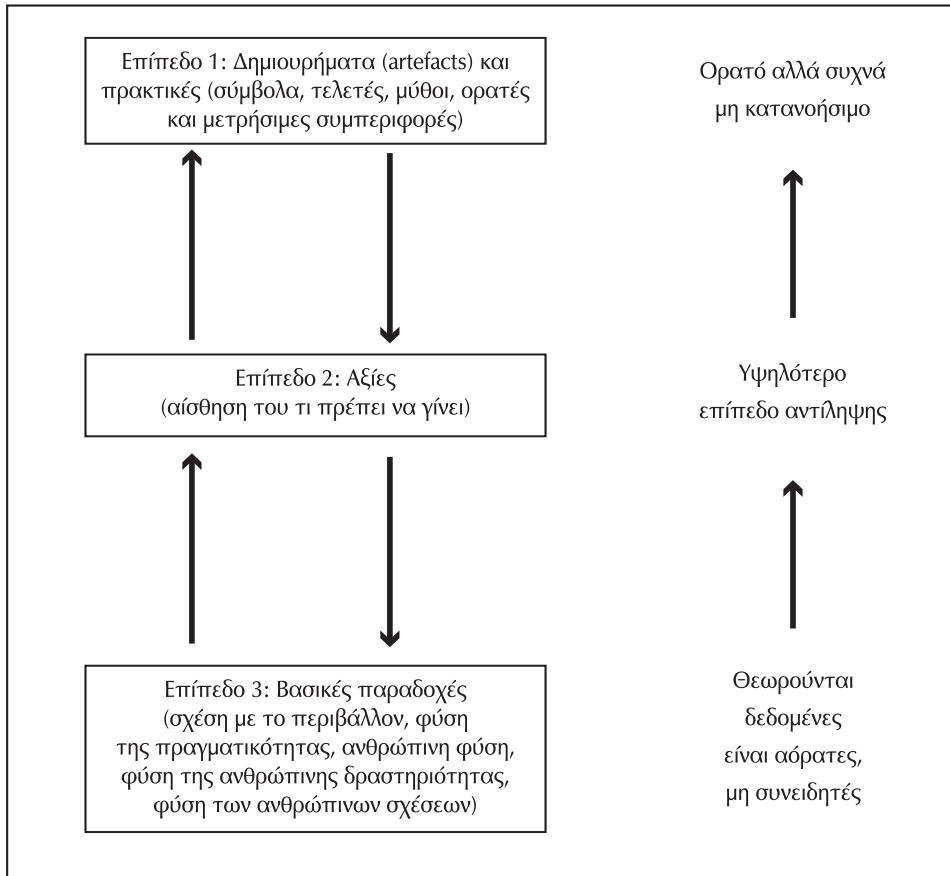
3. Η κουλτούρα των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας

Η σχολική κουλτούρα έχει πρωταρχική σημασία στην ενδυνάμωση των σχολείων. Προσδιορίζει το πώς συμπεριφέρονται τα μέλη της σχολικής κοινότητας μεταξύ τους, πώς συνεργάζονται, τι θεωρούν ότι είναι σημαντικό για τη σχολική κοινότητα, με ποιο τρόπο εργάζονται, ώστε να επηρεάζονται συμπεριφορές και αντιλήψεις μέσα στη σχολική μονάδα (Υφαντή & Κυριακοπούλου, 2011, σελ. 63). Η κουλτούρα χαρακτηρίζεται από πολυπλοκότητα, στην οποία εντοπίζονται κανόνες, στάσεις, πεποιθήσεις, συμπεριφορές, αξίες, παραδόσεις κ.λπ., που έχουν προσδιορίσει έναν οργανισμό και ασκούν εκπληκτική δύναμη στον τρόπο που σκέπτονται και πράττουν τα άτομα μέσα σε αυτόν (Barth, 2002, σελ. 6).

Επιπλέον, οι σκοποί του σχολείου, οι εκπαιδευτικοί, το αναλυτικό πρόγραμμα, η οργάνωση της μάθησης, οι σχέσεις εκπαιδευτικών και μαθητών, οι συνήθειες που διαμορφώνονται στη σχολική μονάδα αποτελούν βασικές παραμέτρους της σχολικής κουλτούρας και λειτουργούν συμπληρωματικά μεταξύ τους (Υφαντή, 2011, σελ. 173). Ορισμένες από τις παραμέτρους της οικοδομούνται σε τοπικό επίπεδο και διαμορφώνονται από τις μοναδικές εμπειρίες των συμμετεχόντων, από την ιστορία του σχολείου και από τη διοίκησή του. Τα ιδιαίτερα αυτά χαρακτηριστικά προσδιορίζουν τη μοναδικότητα της κάθε σχολικής κουλτούρας (ό.π., σελ. 171).

Σύμφωνα με τον Schein (όπως αναφέρεται στο Maslowski, 2006, σελ. 7), η σχολική κουλτούρα δομείται σε τρία επίπεδα. Στο βαθύτερο επίπεδο, εντάσσονται οι βασικές παραδοχές, που αποτελούν τον πυρήνα της σχολικής κουλτούρας. Οι βασικές παραδοχές θεωρούνται δεδομένες και υπαγορεύουν την ερμηνεία των καθημερινών επαγγελματικών καθηκόντων στο σχολείο. Στο δεύτερο επίπεδο, υπάγονται οι αξίες και οι κανόνες, που προσδιορίζουν το σωστό ή το επιθυμητό που πρέπει να γίνει. Το ορατό επίπεδο της κουλτούρας αφορά στα έργα και στις πρακτικές των διευθυντών και των εκπαιδευτικών. Με άλλα λόγια, όπως επισημαίνεται (ό.π., σελ. 8), είναι οι «μύθοι», που αφορούν στο σχολείο και αναφέρονται σε δράσεις και αποφάσεις, τις οποίες πήραν οι «ήρωες» ή οι «ηρωίδες» που ήταν πρωτοπόροι στα κρίσιμα περιστατικά του παρελθόντος, στα σύμβολα και στις παραδόσεις, που δίνουν νόημα στις δραστηριότητες του σχολείου (βλ. Σχήμα 1).

Σχήμα 1: Επίπεδα της κουλτούρας και αλληλεπίδρασή τους

Πηγή: Προσαρμογή από Schein (1985, σελ. 14, στο Maslowski, 2006, σελ. 7)

Με βάση τα ανωτέρω και σε ό,τι αφορά στα ΣΔΕ, αυτά αποτελούν ένα νέο θεσμό και εντάσσονται σε ένα πρόγραμμα, το οποίο συγχρηματοδοτείται από ευρωπαϊκούς και εθνικούς πόρους. Το εν λόγω πρόγραμμα σχεδιάστηκε, οργανώθηκε και υποστηρίχθηκε από την ομάδα συντονισμού, τους θεματικούς υπευθύνους των γραμματεισμών και τους επιστημονικούς υπευθύνους των σχολείων, από στελέχη της Γενικής Γραμματείας Εκπαίδευσης Ενηλίκων κατά τη διάρκεια της πιλοτικής-πειραματικής φάσης, καθώς και με τη συμμετοχή διευθυντών και εκπαιδευτικών σε διαδοχικά επιμορφωτικά σεμινάρια και συναντήσεις. Συνεπώς, μπορούμε να υποστηρίξουμε την άποψη ότι έχει διαμορφωθεί μια κοινή κουλτούρα στα ΣΔΕ, η οποία βέβαια διαφοροποιείται σε καθεμιά σχολική μονάδα, ανάλογα με το τοπικό πλαίσιο όπου ανήκει, τη διοίκηση και την ασκούμενη ηγεσία, καθώς και με το διδακτικό προσωπικό της.

Από τις δημοσιευμένες τοποθετήσεις των διευθυντών ΣΔΕ, φαίνεται ότι ορισμένοι τουλάχιστον από αυτούς υπερέκλυψαν τις αρμοδιότητές τους και ανέπτυξαν -με δική τους πρωτοβουλία- το θεσμό των ΣΔΕ, δίνοντας έμφαση στις εβδομαδιαίες παιδαγωγικές συναντήσεις του επιστημονικού προσωπικού του σχολείου τους (Μάνθου, 2007).

Σύμφωνα με τη Μάνθου (ό.π., σσ. 138-139), οι εκπαιδευτικοί, μέσω των παιδαγωγικών συναντήσεων, συγκροτούνται σε νέα πρόσωπα, αμβλύνεται η ιεραρχική σχέση διευθυντή-προσωπικού, ο διευθυντής δεν εξαγγέλλει πια εντολές και οι εκπαιδευτικοί δεν περιχαράκωνονται εξαρτώμενοι από την εξουσία. Με το διάλογο, οι συζητήσεις ανατροφοδοτούν την ομάδα και οι συνηθισμένοι ρόλοι διευθυντή-προσωπικού γίνονται ανενεργοί.

Σε άλλη ερευνητική μελέτη (Γιοβάνη & Μάντζιου, 2007), μια πρακτική που επινόησαν και υιοθέτησαν οι διευθυντές ήταν η υποδοχή των νέων εκπαιδευομένων στη σχολική τους μονάδα. Ειδικότερα, στο ΣΔΕ Κορυδαλλού Αττικής, αποκαλύφθηκε ότι ακολουθείτο μια οργανωμένη διαδικασία υποδοχής των νέων εκπαιδευομένων διάρκειας τεσσάρων ημερών. Στην υποδοχή συμμετείχαν η διευθύντρια, το επιστημονικό προσωπικό της σχολικής μονάδας και οι εκπαιδευόμενοι της δεύτερης (Β') περιόδου σπουδών. Η υποδοχή ολοκληρωνόταν με το παιδαγωγικό 'συμβόλαιο' μεταξύ της ομάδας των εκπαιδευομένων και του σχολείου μέσα από βιωματική άσκηση (ό.π., σσ. 172-174).

Ιδιαίτερα σημαντικές είναι οι δράσεις ενδοσχολικής επιμόρφωσης για την επαγγελματική ανάπτυξη του επιστημονικού προσωπικού τους, που οργανώθηκαν σε ορισμένα ΣΔΕ. Στο ΣΔΕ Περιστερίου, για παράδειγμα, μετά από τη διερεύνηση που έγινε των επιμορφωτικών αναγκών των εκπαιδευτικών, οργανώθηκε μια ομάδα επιμορφωτικής-βιωματικής δράσης με θέμα: «βελτίωση δεξιοτήτων επικοινωνίας και συμβουλευτικής» (βλ.: Μαρμαρινός, Σακελλάρη & Τζουμάκα, 2008, σελ. 70). Σκοπός της προσπάθειας ήταν η «δημιουργία της «κοινωνικής φυλής» των συνεργαζόμενων σε μαθησιακά δίκτυα και με τη χρήση της νέας τεχνολογίας αναστοχαστικών και με πολιτική ευθύνη δασκάλων-ερευνητών» (ό.π., σελ. 71).

Πέραν αυτού, σύμφωνα με μια άλλη μελέτη (Κουτρούμπα, 2007, σελ. 27), η υπεύθυνη επιμόρφωσης υπογράμμισε «[...] την ιδιαίτερα ευεργετική επίδραση που είχε στο παιδαγωγικό έργο των εκπαιδευτικών νέων ΣΔΕ η προγραμματισμένη ολιγόμηρη επίσκεψή τους και η συστηματική παρακολούθηση μαθημάτων γραμματισμού σε ΣΔΕ, που λειτουργούσαν ήδη αρκετά χρόνια, και που, στη συγκεκριμένη αυτή επιμορφωτική φάση, έδρασαν ως επιμορφωτικά κέντρα». Διαπιστώνεται λοιπόν ότι, στο πλαίσιο της λειτουργίας του θεσμού των ΣΔΕ, αναπτύχθηκαν πρωτοβουλίες και πρακτικές, που δημιούργησαν μια διαφοροποιημένη και αυτοδύναμη σχολική κουλτούρα.

Είναι αξιοσημείωτο, επίσης, ότι, δεν σχεδιάστηκε εκ των προτέρων κάποιο μοντέλο διοίκησης και λειτουργίας των ΣΔΕ. Συνδιαμορφώθηκε κατά τη διάρκεια της πιλοτικής

-πειραματικής φάσης και εμπλουτίστηκε κατά τη φάση της επέκτασης των σχολείων. Αυτή είναι μια από τις σημαντικότερες καινοτομίες του θεσμού.

Συνεπώς, όπως έχει επισημανθεί, τα ΣΔΕ δημιούργησαν -με τον ιδιαίτερο τρόπο λειτουργίας τους- μια ομολογουμένως καινοτόμο σχολική κουλτούρα, αναδεικνύοντας την αξία του «εμείς» (Αρχοντίδου & Μάνθου, 2013, σελ. 6), σε αντίθεση με τις «ευκολίες της τυπικής εκπαίδευσης» (Δικαίος, 2013, σελ. 39) και με όσους δεν εμπιστεύονται τις δυνατότητες της εκπαίδευσης ενηλίκων και την ικανότητα ανοχής και απόλαυσης της ασάφειας και της ευελιξίας του πλαισίου των Προδιαγραφών Σπουδών (Αρχοντίδου & Μάνθου, 2013, ό.π.).

4. Συζήτηση-συμπεράσματα

Σύμφωνα με τους επιστημονικούς συνεργάτες των ΣΔΕ, «τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας (ΣΔΕ) συνιστούν όχι απλώς μια καινοτομία αλλά μια βαθιά μεταρρυθμιστική παρέμβαση στο ανελαστικό ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, το οποίο εξακολουθεί να επιμένει – παρ’ όλα τα σημάδια των καιρών – σε μοντέλα παρωχημένα» (Μαρμαρινός & Βερβενιώτη, 2007, σελ. 105). Η καινοτομία αυτή, όπως αποκαλύφθηκε στην παρούσα εργασία, οικοδομήθηκε από πανεπιστημιακούς, στελέχη της ΓΤΕΕ και εκπαιδευτικούς που είχαν οραματιστεί ένα «άλλο» σχολείο και θεσπίστηκε με την Υπουργική Απόφαση 2373/2003.

Βασικά χαρακτηριστικά της οργάνωσης και λειτουργίας των ΣΔΕ είναι η σχετική αυτονομία κάθε σχολικής μονάδας, η διαμόρφωση του προγράμματος σπουδών σε επίπεδο σχολικής μονάδας, στο πλαίσιο των προδιαγραφών σπουδών, και η εφαρμογή των αρχών της εκπαίδευσης ενηλίκων. Σε κάθε ΣΔΕ ορίζεται σύμβουλος σταδιοδρομίας και ψυχολόγος, ενώ ο διευθυντής έχει αποφασιστικές αρμοδιότητες στην οργάνωση και λειτουργία της σχολικής μονάδας. Υιοθετείται η θεωρία των πολυγραμματισμών και το ανοικτό και ευέλικτο πρόγραμμα σπουδών.

Στη φάση της επέκτασης των ΣΔΕ (2004-2007), παρ’ όλη τη μεγάλη αύξηση του αριθμού τους και την αλλαγή του κυβερνώντος κόμματος στη χώρα, καθώς και της πολιτικής ηγεσίας της ΓΤΕΕ και του ΙΔΕΚΕ, η φυσιογνωμία των ΣΔΕ, όπως είχε διαμορφωθεί κατά την πιλοτική-πειραματική φάση, διατηρήθηκε και ενισχύθηκε περαιτέρω με τις πρωτοβουλίες των διευθυντών και του επιστημονικού προσωπικού τους, καθώς και με τη στήριξη των στελεχών της ΓΤΕΕ.

Ακολούθως, η Υ.Α. 260/2008 αποτέλεσε μια προσπάθεια προσαρμογής των ΣΔΕ στο μοντέλο λειτουργίας της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (των σχολείων αναφοράς). Χωρίς να αλλάξει η ρητορική του θεσμού και το θεωρητικό πλαίσιο των πολυγραμματισμών, επιβλήθηκε μια σειρά ρυθμίσεων προς την κατεύθυνση του συγκεντρωτισμού και του ελέγχου των ΣΔΕ από το Γενικό Γραμματέα της ΓΤΕΕ.

Η προσπάθεια αυτή αλλαγής της φυσιογνωμίας των ΣΔΕ αμβλύθηκε, ως ένα

βαθμό, με την Υ.Α. 5953/2014. Με το νέο κανονισμό οργάνωσης και λειτουργίας των ΣΔΕ εισήχθη ο θεσμός του Παιδαγωγικού Συμβούλου ως μέλους της Επιτροπής Παρακολούθησης και Στήριξης του Εκπαιδευτικού Έργου, που αποτελεί -μαζί με τα αρμόδια στελέχη της ΓΔΒΜ- τον τρίτο πυλώνα αναπαραγωγής της κουλτούρας των ΣΔΕ, με βασικό εργαλείο τον «Οδηγό Εκπαιδευτικού Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας» (βλ.: Επιτροπή Παρακολούθησης και Στήριξης του Εκπαιδευτικού Έργου των ΣΔΕ, 2013).

Εκτός από τις αλλαγές στο θεσμικό πλαίσιο, στοιχεία λειτουργικής ασυνέχειας επισημάνθηκαν ήδη κατά τη διάρκεια της φάσης επέκτασης του προγράμματος ΣΔΕ, όπως αναφέρεται στη διαμορφωτική αξιολόγηση του προγράμματος αυτού (Βεργίδης, 2005, σελ. 163). Η δυναμική του προγράμματος, όμως, διευκόλυνε την υπέρβαση των δυσχερειών και των εμποδίων και την ανάπτυξη και αναπαραγωγή της κουλτούρας των ΣΔΕ.

Κατά τα τελευταία χρόνια, η κουλτούρα των ΣΔΕ υπονομεύεται από διαδοχικές διοικητικές ρυθμίσεις, που αποδυναμώνουν τη δυναμική τους και την ιδιαιτερότητά τους ως εναλλακτικών σχολείων εκπαίδευσης ενηλίκων. Δημιουργούνται δυσλειτουργίες και ενισχύονται διεργασίες αφομοίωσής τους στο εκπαιδευτικό σύστημα. Ειδικότερα, σε πρόσφατη μελέτη (Νικολοπούλου, 2017, σσ. 357-359), έχουν διατυπωθεί οι παρακάτω επισημάνσεις:

- i) Έχει συρρικνωθεί σε μεγάλο βαθμό η επιστημονική και επιτελική υποστήριξη των ΣΔΕ, ενώ λείπουν οι περιοδικές κεντρικές επιμορφωτικές συναντήσεις, που διευκολύνουν στην ανάπτυξη και ανταλλαγή απόψεων και καλών πρακτικών. Επιπλέον, οι γραφειοκρατικές διαδικασίες έχουν αποδυναμώσει την ομάδα παρακολούθησης και στήριξης του εκπαιδευτικού έργου.
- ii) Οι προκλήσεις για την πρόσληψη ωρομίσθιων εκπαιδευτικών και συμβούλων πραγματοποιούνται σχεδόν στο μέσον της σχολικής περιόδου, με αποτέλεσμα τα σχολεία να λειτουργούν μόνο για λίγους μήνες με πλήρες προσωπικό.
- iii) Οι διοικητικές και γραφειοκρατικές υποχρεώσεις των διευθυντών αποδυναμώνουν τον ηγετικό τους ρόλο και διογκώνουν το διαχειριστικό τους έργο.

Σε μια αποτίμηση των πολιτικών που αναπτύχθηκαν για τα ΣΔΕ στη χώρα μας, καθ' όλη τη διάρκεια λειτουργίας του θεσμού, διαπιστώνεται ότι η ιδιαιτερότητα των ΣΔΕ ως εναλλακτικών σχολείων για ενήλικες υπονομεύεται τελικά με τις επίσημες νομοθετικές ρυθμίσεις, όπως είναι, για παράδειγμα, η δυνατότητα που δίδεται σε εκπαιδευτικούς της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης να διδάσκουν -με διάθεση- σε ΣΔΕ, όταν δεν συμπληρώνουν το εβδομαδιαίο ωράριο στο σχολείο τους.

Επιπλέον, η ίδρυση νέων ΣΔΕ υπό αντίξοες συνθήκες λειτουργίας (ενδεικτικά: δεν τους παρέχεται υποστήριξη, καταγράφονται ελλείψεις σε όλους τους τομείς λειτουργίας τους, όπως σε διδακτικό και συμβουλευτικό προσωπικό, στην καθαριότητα, στα

αναλώσιμα κ.λπ.) ώθησε όλους τους εμπλεκόμενους, ήτοι: διδακτικό προσωπικό των ΣΔΕ, εκπαιδευομένους και αποφοίτους, να δηλώσουν σε πρόσφατη ανακοίνωσή τους δια των συλλογικών τους οργανώσεων: «αιθανόμαστε βαθιά την ανάγκη να υπενθυμίσουμε προς όλους ότι είμαστε πολίτες ίσης εκπαιδευτικής αξίας και όχι πολίτες δεύτερης κατηγορίας» (ΠΕΦΑΣΔΕ & ΠΑΣΣΔΕ, 2017).

Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι, στο επίπεδο της ρητορικής, φαίνεται ότι δεν έχει αλλάξει κάτι στο θεσμό των ΣΔΕ. Όμως, στην πραγματικότητα, σε επίπεδο λειτουργίας των ΣΔΕ, είναι σαφές ότι το πρόγραμμά τους έχει απωλέσει ένα σημαντικό μέρος της δυναμικής του, με αποτέλεσμα να έχουν ακυρωθεί οι βασικές προϋποθέσεις της καινοτόμου λειτουργίας του, οι οποίες σαφώς καταδεικνύονται σε άλλη μελέτη (Βεργίδης, 2005, σσ. 163 –164), όπως είναι «[...] η ανάπτυξη των αναγκαίων στελεχών που θα υποστηρίζουν, θα αξιοποιούν και θα αναπαράγουν την τεχνογνωσία που έχει παραχθεί από το ίδιο το πρόγραμμα: η παγίωση κανονισμών και κανόνων λειτουργίας, που θα επικυρώνουν και θα διευκολύνουν την εφαρμογή της τεχνογνωσίας και γενικότερα την κουλτούρα του προγράμματος».

Συνοψίζοντας, τα ΣΔΕ θεσπίστηκαν για να δοθούν ευκαιρίες σε όσους δεν κατάφεραν να εκπαιδευτούν στα σχολεία αναφοράς. Ένα τέτοιο καινοτόμο σχέδιο απαιτεί, συνεπώς, και στην πράξη την αδιάλειπτη προστασία του από την Πολιτεία. Παρομοίως, όσοι υπηρετούν το θεσμό, όσοι εκπαιδεύονται στα ΣΔΕ ή όσοι αποφοίτησαν από αυτά, αλλά και η κοινωνία ολόκληρη, αναμένουν τη διασφάλισή του, ώστε ο λόγος περί παροχής εκπαιδευτικών ευκαιριών και αντιμετώπισης του εκπαιδευτικού/κοινωνικού αποκλεισμού να συνάδει και να εναρμονίζεται με την πραγματικότητα.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Ανάγνου, Ε. (2011) *Εκπαιδευτική Πολιτική στην Εκπαίδευση Ενηλίκων: Η Αναπαραγωγή και ο μετασχηματισμός των βασικών αρχών και χαρακτηριστικών των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας μέσα από τις πρακτικές των διευθυντών τους*. Εμπειρική έρευνα. Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, ΠΤΔΕ Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Ανάγνου, Ε. (2016) Ιχνηλατώντας την εκπαιδευτική πολιτική για έναν θεσμό εκπαίδευσης ενηλίκων: Η δημιουργία και εξέλιξη του δικτύου των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας στην Ελλάδα (1997-σήμερα). *Θέματα Ιστορίας της Εκπαίδευσης*, περιοδική έκδοση της Ελληνικής Εταιρείας Ιστορίας της Εκπαίδευσης, Αθήνα: Gutenberg, τευχ. 13-14: 129-156.
- Αρχοντίδου, Δ. & Χ. Μάνθου (2013) Γνωριμία και δέσιμο ομάδας. Στο *Επιτροπή Παρακολούθησης και Στήριξης του Εκπαιδευτικού Έργου των Σχολείων Δεύτερης*

- Ευκαιρίας. Οδηγός εκπαιδευτικού Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας*. Αθήνα: ΙΝΕΔΙ-ΒΙΜ-ΓΓΔΒΜ: 5-8.
- Βάμβουκας, Ι. (2007) *Εισαγωγή στην ψυχοπαιδαγωγική έρευνα και μεθοδολογία*. Αθήνα: Γρηγόρη.
- Barth, S.R. (2002) Educational Leadership. The Culture Builder. *Beyond Instructional Leadership*. Vol. 59, Number 8:6-11.
- Βεκρής, Λ. (2003) Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας: Ένα ευρωπαϊκό πειραματικό πρόγραμμα κατά του κοινωνικού αποκλεισμού-η ελληνική εκδοχή. Στο Βεκρής, Λ. & Ε. Χοντολίδου (Επιμ.). *Προδιαγραφές Σπουδών για τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας*. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ/ΓΤΕΕ/ΙΔΕΚΕ/ΕΥΔ ΕΠΕΑΕΚ.: 17-25.
- Βεκρής, Λ. (2004) Ο θεσμός των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας: από τη ρητορική των στόχων στο επίπεδο των διοικητικών ρυθμίσεων. Στο Βεκρής, Λ. & Ε. Χοντολίδου (Επιμ.). *Δυο χρόνια πειραματικής λειτουργίας: Διδακτικές καινοτομίες και αναστοχασμός των πρακτικών μας*. 1ο πανελλήνιο συνέδριο των ΣΔΕ, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 28-29 Ιουνίου Αθήνα: ΓΤΕΕ/ΙΔΕΚΕ: 19-25.
- Βεκρής, Λ. & Ε. Χοντολίδου (Επιμ.) (2003) *Προδιαγραφές Σπουδών για τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας*. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ/ΓΤΕΕ/ΙΔΕΚΕ/ΕΥΔ ΕΠΕΑΕΚ II.
- Βεργίδης, Δ. (2003α) Εξωτερική διαμορφωτική αξιολόγηση του Προγράμματος. Στο Βεκρής Λ. & Ε. Χοντολίδου (Επιμ.). *Προδιαγραφές σπουδών για τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας* Αθήνα: ΓΤΕΕ-ΙΔΕΚΕ: 65-72.
- Βεργίδης, Δ. (2003β) *Οι εκπαιδευτικοί των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας. Το περίγραμμα της θέσης εργασίας τους*. Αθήνα: ΓΤΕΕ-ΙΔΕΚΕ.
- Βεργίδης Δ. (2005) *Πρόγραμμα: Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας. Διαμορφωτική Αξιολόγηση του Προγράμματος*. Πάτρα: Εργαστήριο Συνεχιζόμενης Εκπαίδευσης και Κατάρτισης, Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Βεργίδης, Δ., Α. Ευστράτογλου & Β. Νικολοπούλου (2007) Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας: καινοτομικά στοιχεία, προβλήματα και προοπτικές. *Εκπαίδευση Ενηλίκων*, τετραμηνιαία έκδοση της Επιστημονικής Ένωσης Εκπαίδευσης Ενηλίκων, Αθήνα: Μεταίχμιο, 12: 25-26.
- Γιοβάννη, Ε. & Β. Μάντζιου, (2007) Διαδικασίες υποδοχής των νέων εκπαιδευομένων στο ΣΔΕ Κορυδαλλού. Στο Κουτρούμπα, Κ., Β. Νικολοπούλου & Π. Χατζηθεοχάρους (Επιμ.). *Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας: Μια εναλλακτική προσέγγιση της γνώσης στο πλαίσιο της ελληνικής εκπαιδευτικής πραγματικότητας*. Πρακτικά Απολογιστικού Συνεδρίου Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας Β' Φάσης. 23-24 Ιουνίου 2006, Αθήνα: ΥΠΕΠΘ/ΓΤΣΣ/ΙΔΕΚΕ, 171-174.
- Δικαίος, Α. (2013) Ζητήματα εφαρμογής του «Κανονισμού Λειτουργίας». Στο *Επιτροπή Παρακολούθησης και Στήριξης του Εκπαιδευτικού Έργου των Σχολείων*

- Δεύτερης Ευκαιρίας (2013). *Οδηγός εκπαιδευτικού Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας*. Αθήνα: ΙΝΕΔΙΒΙΜ-ΓΓΔΒΜ, 37-39.
- Επιτροπή Παρακολούθησης και Στήριξης του Εκπαιδευτικού Έργου των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας (2013) *Οδηγός εκπαιδευτικού Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας*. Αθήνα: ΙΝΕΔΙΒΙΜ-ΓΓΔΒΜ.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (1996) *Λευκό Βιβλίο για την εκπαίδευση και την κατάρτιση, διδασκαλία και μάθηση. Προς την κοινωνία της γνώσης*. Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.
- Ευστράτογλου, Α. (2001) *Μελέτη Διάγνωσης των Εκπαιδευτικών Αναγκών & Χωροθέτησης των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας*. Αθήνα: Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων.
- Κουτρούμπα, Κ. (2007) Αποτύπωση και αξιολόγηση της διαδικασίας επιμόρφωσης ως μέσου υποστήριξης του παιδαγωγικού ρόλου των εκπαιδευτικών των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας. Στο Κουτρούμπα, Κ., Νικολοπούλου, Β. & Χατζηθεοχάρους, Π., (Επιμ.), *Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας: Μια εναλλακτική προσέγγιση της γνώσης στο πλαίσιο της ελληνικής εκπαιδευτικής πραγματικότητας*. Πρακτικά Απολογιστικού Συνεδρίου Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας Β' Φάσης. 23-24 Ιουνίου 2006. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ/ΓΓΕΕ/ΙΔΕΚΕ, 21-38.
- Μάνθου, Χ. (2007) Οι παιδαγωγικές συνεδριάσεις στο ΣΔΕ Ιωαννίνων, τόπος συνάντησης των εκπαιδευτικών και συγκρότησής τους σε νέα πρόσωπα. Μια βιωματική εμπειρία (2003-2006). Στο Κουτρούμπα, Κ., Νικολοπούλου, Β. & Χατζηθεοχάρους, Π. (Επιμ.). *Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας: Μια εναλλακτική προσέγγιση της γνώσης στο πλαίσιο της ελληνικής εκπαιδευτικής πραγματικότητας*. Πρακτικά Απολογιστικού Συνεδρίου Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας Β' Φάσης, 23-24 Ιουνίου 2006. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ/ΓΓΣΣ/ΙΔΕΚΕ, 135-141.
- Μαρμαρινός, Γ. & Τ. Βερβενιώτη (2007) Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας: από την κοινωνική εκπαίδευση στον κοινωνικό γραμματισμό. Στο *Δια βίου Επιστημονική Επιθεώρηση για τη Δια Βίου Μάθηση*. Αθήνα: ΥΠΕΠΘ-ΓΓΕΕ: 105-115.
- Μαρμαρινός, Ι., Μ. Σακελλάρη & Ε. Τζουμάκα (2008) Ομάδα επαγγελματικής ανάπτυξης προσωπικού στο Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας (ΣΔΕ) Περιστερίου. Στο *Πρακτικά Πανελληνίου Επιστημονικού Συνεδρίου με Διεθνή Συμμετοχή «Δια βίου Μάθηση για την Ανάπτυξη, την Απασχόληση και την Κοινωνική Συνοχή»*. Οργάνωση: ΓΓΕΕ-ΙΔΕΚΕ. Συνεργασία: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Μαγνησίας, Δήμος Βόλου, 31 Μαρτίου-2 Απριλίου 2006, Αθήνα, 69-71.
- Maslowski, R. (2006) A review of inventories for diagnosing school culture. *Journal of Educational Administration*, 44, 1, 6-35.

- Νικολοπούλου, Β. (2017) *Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας: Ένας καινοτόμος θεσμός εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα. Πώς η θεωρία έγινε πράξη και η θεωρία βίωμα*. Δημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή, Τμήμα Φιλοσοφίας Παιδαγωγικής, Τομέας Παιδαγωγικής, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- ΠΕΦΑΣΔΕ (Πανελλήνια Ένωση Φοιτητών και Αποφοίτων Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας) & ΠΑΣΣΔΕ (Πανελλήνιος Σύλλογος Συμβούλων και Ωρομισθίων Καθηγητών Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας). Δελτίο Τύπου, Αθήνα. 19-2-2017. Διαθέσιμο στο διαδικτυακό τόπο <http://passde.blogspot.gr> (ανακτήθηκε στις 20/10/2017).
- Υφαντή, Α. & Σ. Κυριακοπούλου (2011) Η σχολική κουλτούρα. Στο Βεργίδης, Δ. & Α. Υφαντή (Επιμ.). *Θέματα Εκπαιδευτικής Πολιτικής. Θεωρητικές αφηρητές και εκπαιδευτικά προγράμματα για τη βελτίωση του σχολείου* Αθήνα: Υψίλον-Βιβλία, 41-68.
- Υφαντή, Α. (2011) *Εκπαιδευτική Πολιτική και Σχεδιασμός για ένα σύγχρονο σχολείο*. Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη.
- Χατζηθεοχάρους, Π. (2008) Το προφίλ και ο ρόλος του Διευθυντή του Σχολείου Δεύτερης Ευκαιρίας. *Εκπαίδευση Ενηλίκων*, τεύχος 13: 24-30.

Πηγές

Νόμοι

- Νόμος 2525/1997 «Ενιαίο Λύκειο, Πρόσβαση των Αποφοίτων του στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, Αξιολόγηση του Εκπαιδευτικού Έργου και Άλλες Διατάξεις», (ΦΕΚ 188/23-9-1997, τ. Α), άρθρο 5', «Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας».
- Νόμος 2909/2001 «Ρυθμίσεις Θεμάτων Εισαγωγής στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ 90/2-5-2001, τ. Α').
- Νόμος 3699/2008 «Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση Ατόμων με Αναπηρία ή με Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες» (ΦΕΚ 199/2-10-2008, τ. Α'), άρθρο 33, «Γενική Γραμματεία Διά Βίου Μάθησης».
- Νόμος 3879/2010 «Ανάπτυξη της Διά Βίου Μάθησης και Λοιπές Διατάξεις» (ΦΕΚ 163/21-09-2010, τ. Α').

Υπουργικές Αποφάσεις

- Υπουργική Απόφαση Γ2/2066/2000 «Αναλυτικά Προγράμματα Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας» (ΦΕΚ 943/31-7-2000, τ. Β').
- Υπουργική Απόφαση 2373/2003 «Οργάνωση και Λειτουργία των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας» (Φ.Ε.Κ. 1003/22-7-2003, τ. Β').

Υπουργική Απόφαση 260/2008 «Οργάνωση και Λειτουργία των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας» (ΦΕΚ 34/16-1-2008, τ. Β').

Υπουργική Απόφαση 5953/2014 «Κανονισμός Οργάνωσης και Λειτουργίας των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας (Σ.Δ.Ε.)» (ΦΕΚ 1861/8-7-2014, τ. Β').

Υπουργική Απόφαση Κ1/192979/2016 «Τροποποίηση του Κανονισμού Οργάνωσης και Λειτουργίας των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας (ΣΔΕ)» (ΦΕΚ 3815/28-11-2016, τ. Β').